

Unges liv og levekår

En «sykt seriøs» ungdomsgenerasjon?

Kristinn Hegna
forsker ved NOVA

Guro Ødegård
forsker ved ISF

Åse Strandbu
forsker ved NOVA

Dagens unge er mer skikkelige, lovlydige og skoletilpasset enn tidligere. Samtidig viser befolkningsstudier at bekymringer øker blant tenåringer. Hvilke

samfunnsendringer slår inn i ungdomskulturen og gjør skikkeligheten til et tveegget sverd?

TUNG BØR: Unge i Norge er mer edru og ordentlige enn sine forgjengere. Men den samlede vekten av utdanningskrav og fremtidsdisiplinering kan være så sterk at det bidrar til økt psykisk stress.

Illustrasjon: YAY Micro

Forskning om ungdoms levekår og livsstil gjennomført over de siste to tiår gir grunn til forsiktig optimisme på en rekke områder som berører ungdoms hverdagsliv. Det er tydelige spor av nedgang av det som på 80-, 90- og begynnelsen av 2000-tallet bekymret landets myndigheter; rusbruk og

atferdsproblemer blant ungdom. Den landsrepresentative studien Ung i Norge¹ viser at andelen tenåringer som betegnes som «gjengangere» eller «erfarne» etter selvrapporing av en rekke atferdsproblemer som nasking, hærverk eller innbrudd, ble klart redusert fra 2002 til 2010 (Frøyland & Sletten, 2012). I 1992 ble 21 prosent av guttene og 8 prosent av jentene kategorisert i disse gruppene, i 2010 var det redusert til henholdsvis 14 og 5 prosent. Andelen som *ikke* hadde noen erfaring med disse indikatorene på atferdsproblemer, ble nær fordoblet i samme periode.

Tilsvarende viser flere kilder en klar nedgang i bruken av rusmidler blant ungdom, både basert på internasjonale data (ESPAD²) hvor Norge inngår (Bye, 2012) og norske data som i Ung i Oslo³-studiene (Øia, 2012). ESPAD-dataene viser at i 1999 hadde over halvparten av 15/16-åringene drukket alkohol siste måned, mens det 12 år senere bare gjaldt en tredel (Bye, 2012). Andelen elever fra 9., 10. og 1. videregående klassetrinn som oppgir at de har drukket seg tydelig beruset i løpet av siste år, har gått ned fra 45 prosent i 1996 til 29 prosent i 2012 (Øia, 2012). Også andelen unge som har brukt cannabis, er betydelig redusert i begge undersøkelsene (Bye 2012, Øia 2012), og tilsvarende bevegelse rapporteres for dagligrøyking blant 15-åringer (Samdal, et al., 2012).

Tidlig på 2000-tallet ble SMS og chatting betraktet som risikoatferd. I dag er det fravær av nettkommunikasjon som kan bekymre

På skolefeltet finner vi lignende tegn på bedring. Andelen Oslo-elever som ikke trives på ungdomsskolen er i perioden 1992 til 2012 gått ned med 10 prosentpoeng, fra 17 til 7 prosent. I samme periode sank andelen som gruer seg til å gå på skole fra 21 til 14 prosent og andelen elever som har skulket, har gått fra 47 til 34 prosent (Øia, 2012). Kanskje er det ungdoms økte oppslutning om skolen som disse resultatene tyder på, som igjen har bidratt til at utdanningsregistre viser en økning i gjennomsnittlig standpunkt karakter fra 3,91 i 2002 til 4,04 i 2011 (Bakken & Elstad, 2012a, 2012c).

Offentlig statistikk viser også at etter tiår med nedgang i valgdeltagelse – der avstanden mellom unge og voksne har økt – har nedgangen ved de siste valgene stagnert blant de yngste. 46 prosent av førstegangsvelgerne stemte ved 2011-valget, den høyeste deltagelsen i denne aldersgruppen målt ved et lokalvalg i nyere tid (Bergh & Ødegård, 2013 (antatt for publisering)). Det er med andre ord flere tegn i forskningslitteraturen som peker i retning av at dagens ungdomsgenerasjon kan beskrives som skikkeligere og mer hardtarbeidende og plikttoppfyllende enn før. Hvilke samfunnsmessige utviklingstrekk kan vi peke på som kan bidra til å forklare disse endringene? Fire trekk er verdt å merke seg.

Generasjonskløften som ble borte

Mens 1960- og 70-tallet var preget av stor avstand mellom unge og voksnes kulturelle, sosiale og verdimessige preferanser, er denne generasjonskløften langt på vei borte. Helt opp til 80-tallet ble ungdomsrelevant pop- og rock så å si ikke spilt i radio. Nå fyller ulike sjangere alle kanaler, og foreldre

¹Ung i Norge ble gjennomført i 1992 (N=8543), 2002 (N=9291) og 2010 (N=6931). Den omfattet ungdom i ungdomsskole og de to første årene i videregående skole.

²ESPAD (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) er gjennomført fem ganger (1995, 1999, 2003, 2007, 2011) med 36 deltakende land. Antall respondenter varierer fra 4020? 3200.

³Ung i Oslo ble gjennomført i 1996 (N=11425), 2006 (N=11500) og 2012 (Nca 10 000). Den omfattet ungdom på 9., 10. og 1. videregående klassetrinn.

deler gjerne musikksmak med sine barn. Foreldre i dag ville ikke hevet et øyenbryn om tenåringen gikk i fillete olabukser, men moten nå er isteden preget av straighte chinos og tekkelige bluser med sløyfer. Den gruppen som tydeligere beskriver en generasjonskløft med manglende forståelse av ungdomslivet, er unge med foreldre som har innvandret til Norge. For disse norske ungdommene – og i særlig grad jentene – oppleves handlingsrommet ofte som trangt. At de kulturelle motsetningene mellom generasjoner er svekket, betyr ikke at alle forskjeller eller foreldreautoriteten er borte, men opposisjonen synes erstattet av forhandlinger, større like verd og delte verdier, både med mor og far. Fører delte verdier til økt skikkelighet og mindre normbrudd?

Tabell 1. Forekomst av psykiske vansker som respondenten har vært ganske eller veldig mye plaget av i hhv 1996, 2006 og 2012. Ung i Oslo. Gutter og jenter samlet. Kilde: Øia 2012.

Symptomspørsmål	1996 (N=11425)	2006 (N=11500)	2012 (N=10 000)		
Følt at alt er et slit	39	35,6	43,4	35,5	51,0
Hatt søvnproblemer	21,9	24,4	35,4	31,2	39,5
Følt deg ulykkelig, trist eller deprimert	21,1	21,3	26,8	17,5	35,5
Følt håpløshet med tanke på framtiden	15,6	22,0	26,5	20	32,4
Følt deg stiv eller anspent	24,4	24,5	28,4	22	34,6
Bekymret deg for mye om ting	35,6	37,0	43,3	32,6	53,5

Ny teknologi

For 20 år siden ante ingen hvilken revolusjon mobiltelefon, Internett og sosiale medier ville innebære for ungdoms samværmønster. I Ung i Norge-studien fra 1992 spurte vi hvor mange ganger de unge hadde hengt på et gatehjørne siste uke. I 2013 kan spørsmålet virke absurd for mange unge. De som henger på gatehjørnet, får spalteplass i A-magasinet som Emo og del av en subkultur. Tidlig på 2000-tallet ble SMS og chatting betraktet som risikoatferd (Torgersen, 2004). I dag er det fravær av nettkommunikasjon som kan bekymre, samtidig som den overdrevne tidsbruken til «unyttig» eller avhengighetsskapende dataspilling trekkes fram som årsak til fedme-problematikk og psykiske problemer (Brunborg, Hansen & Frøyland, 2013). Store deler av ungdomslivet lever på ungdomsrommet i et virtuelt fellesskap, og med smarttelefonen har de hele sitt sosiale liv i lommen. Men der er også foreldrene. «Hvor er du?», «Hvem er du sammen med?». Med flyttingen inn fra gata og mobiltelefonen som en virtuell løpestreng øker foreldrekontrollen samtidig som handlingsrommet for rusbruk, norm- og lovbrudd reduseres.

Atferdsmedisinering

Barn og unge har vært en prioritert gruppe i Opptrappingsplan for psykisk helse fra 1999 til 2006 (Sosial- og helsedepartementet, 1998). Flere unge i dag enn før får dermed hjelp til sine alvorlige psykiske vansker. Samtidig har det funnet sted en sterk økning i antallet unge diagnostisert og medisinert for ADHD. I reseptregisteret (www.reseptregisteret.no/Prevalens.aspx) gjenfinnes dette ved en *fordobling* av antall barn i alderen 10-19 år som fikk ADHDmedisin i perioden 2004 til 2011. Vi vet lite om sammenhengen mellom behandling og medisinering av alvorlige psykiske vansker på den ene siden og konsekvensene dette får på et samfunnsmessig plan. Kan det tenkes at noe av nedgangen i atferdsproblemer skyldes bedre behandling og oppfølging av barn og unge?

Utdanningspresset

Sosiologen David Baker kaller dagens samfunn for det skolerte samfunn (Baker, 2009).

Utdanningsekspløsjonen har skapt nye ideer om hvilken kunnskap som er relevant, og nye definisjoner av personlig suksess. Utdanning er den dominerende mekanismen bak samfunnets lagdeling, og for den enkeltes mobilitet. Mens 60-talls-ungdommen fikk sin frihet gjennom arbeidslivet, får 2010-generasjonen friheten gjennom utdanning. Men i utdanningsløpet gis det mindre frihet. Består man ikke de mange testene Kunnskapsløftet bærer med seg, stenges adgangen til en framtidig yrkeskarriere (Falch, Borge, Lujala, Nyhus, & Strøm, 2010). Skoletrøtte 16-åringer kan ikke lenger reise til sjøs, ta seg arbeid på fabrikken eller jobbe på butikk. De blir definert som problematiske «drop-outs» – som marginaliserte man prøver å sluse inn igjen i utdanningssporet. Ungdom i dag har ikke råd til å trå for mye utenfor – og de vet det.

Endringstrekkene har skapt en mer «konform» ungdomsgenerasjon. Skolen må mestres, kroppen trenes, helsen være god. Unge må forvalte ungdomstida som en verdifull kapital for framtida. Kommer man på etterskudd, har man bare seg selv å takke. I vår individualiserte tid blir strukturelle problemer personlige. Da tilsløres det faktum at karakterer, helseatferd, politisk engasjement og det å dette ut av skolen ikke er jevnt fordelt mellom grupper av unge (Bakken & Elstad, 2012b; Falch, et al., 2010; Samdal, et al., 2012; Ødegård & Berglund, 2008), noe som kan bidra til at sosial ulikhet reproduseres fra generasjon til generasjon.

Alvorets generasjon

Er denne framtidsdisiplineringen et tveegget sverd som tærer på de unges psykiske helse? Nyere befolkningsstudier med mål på unges psykiske helse viser at bekymringer, søvnløshet og håpløshet med tanke på fremtida øker blant tenåringer. I Ung i Oslo 2012 svarer mer enn halvparten av jentene at de bekymrer seg *for* mye om ting, og at alt er et slit – vanlige tegn på psykisk stress (se tabell 1, kilde Øia, 2012). På den annen side finnes studier som anvender strengere mål på depressive symptomer som ikke viser en økning. Tilmann von Soest viser i analyser av Ung i Norge-studien en økning i enkelte symptomer⁴ i løpet av 90-tallet, særlig blant gutter (Von Soest, 2012). Fra 2002 og fremover viser disse dataene ingen endring i depressive symptomer.

Økt psykisk stress. For oss som har vært på ungdomsforskningsfeltet gjennom flere tiår, er det lett å se at forskningens innhold skifter med det som til enhver tid er myndighetenes bekymringer; fra rus- og problematferd på 90-tallet til bekymring for frafall i skolen på 2000-tallet. Endringene

⁴I analysene av Ung i Norge benytter von Soest «svært mye plaget» som avgrensning av seks ulike symptomer på depressivt stemningsleie. Tormod Øia har slått sammen «svært mye plaget» og «ganske mye plaget» i sine analyser, og har ikke sett på gutter og jenter hver for seg. Spørsmålstillingen er lik.

i ungdomskulturen er omfattende. Man bør blant annet spørre seg om det ensrettede trykket på utdanning og fremtidsdisiplinering er så sterkt at det skaper økt psykisk stress - og dessuten bidrar til en brattere motbakke for de som får problemer med å mestre utdanningssamfunnet.

FAKTA : SKIKKELIGE UNGDOMMER

- Dagens unge ruser seg mindre, er mindre kriminelle, gjør det bedre på skolen og røyker mindre
- Ved 2011-valget stemte 46 prosent av førstegangsvelgerne, den høyeste deltagelsen i denne aldersgruppen målt ved et lokalvalg i nyere tid
- Dagens ungdomsgenerasjon kan beskrives som skikkeligere, mer hardtarbeidende og pliktoppfyllende enn før
- Mindre avstand mellom generasjonene, ny teknologi, et bedre behandlingstilbud til barn og unge, og økende atferdsmedisinering kan, sammen med utdanningssamfunnets strenge krav til individuell mestring, tenkes å bidra til en slik utvikling
- Dette nye alvoret kan ha sin pris i form av økt psykisk stress blant unge

Referanser

- Baker, D. P. (2009). The educational transformation of work: towards a new synthesis. *Journal of Education and Work*, 22(3), 163–191.
- Bakken, A., & Elstad, J. I. (2012a). For store forventninger? Kunnskapsløftet og ulikhetene i grunnskolekarakterer. In NOVA (Ed.), *NOVA rapport* (Vol. 7/12). Oslo: NOVA.
- Bakken, A., & Elstad, J. I. (2012b). Kunnskapsløftet og sosial ulikhet i karakterer. *Bedre skole. Tidsskrift for lærere og skoleledere*, 2012(4), 56–60.
- Bakken, A., & Elstad, J. I. (2012c). Sosial ulikhet og eksamensresultater i Oslo-skolen. Trender i perioden 2002–2011. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 12(2), 67–88.
- Bergh, J., & Ødegård, G. (2013 (antatt for publisering)). Ungdomsvalget 2011. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*.
- Brunborg, G. S., Hansen, M. B., & Frøyland, L. R. (2013). Pengespill og dataspill. Endringer over to år blant ungdommer i Norge. In NOVA (Ed.), *NOVA rapport* (Vol. 2/13). Oslo: NOVA.
- Bye, E. K. (2012). Bruk av alkohol og cannabis blant ungdom i perioden 1995–2011. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 12(2), 89–101.
- Falch, T., Borge, L.-E., Lujala, P., Nyhus, O. H., & Strøm, B. (2010). Årsaker til og konsekvenser av manglende fullføring av videregående opplæring *SØF-rapport* (Vol. 03/10). Trondheim: Senter for Økonomisk Forskning.
- Frøyland, L. R., & Sletten, M. A. (2012). Mindre problemsatferd for de fleste, større problemer for de få? En studie av tidstrender i problematferd 1992, 2002 og 2010. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 12(2), 43–66.
- Samdal, O., Bye, H. H., Torsheim, T., Fismen, A.-S., Haug, E., Smith, O. R. F., et al. (2012). Trender i sosial ulikhet i helseatferd. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 12(2), 21–41.
- Sosial- og helsedepartementet. (1998). *Om opptrappingsplan for psykisk helse 1999–2006. Endringer i statsbudsjettet for 1998*. Oslo: Sosial- og Helsedepartementet.
- Torgersen, L. (2004). *Ungdoms digitale hverdag*: NOVA.
- Von Soest, T. (2012). Tidstrender for depressive symptomer blant norske ungdommer fra 1992 til 2010. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 12(2), 3–20.
- Ødegård, G., & Berglund, F. (2008). Political participation in late modernity among Norwegian youth: An individual choice or a statement of social class? *Journal of Youth Studies*(11), 593–610.
- Øia, T. (2012). Ung i Oslo 2012. Nøkkeltall. In NOVA (Ed.), *NOVA notat* (Vol. 7/12). Oslo:NOVA.